

УДК 351.743:342.95:343.851-053.5(477)
DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-10.13>

МЕТОДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Дуженков Максим Вікторович,
ад'юнкт кафедри адміністративного
права, процесу та адміністративної
діяльності
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

Основою правомірної поведінки людини в суспільстві є функціонування права. Однак правосвідомість, правова культура виникають не самі по собі, не даються під час народження, а є результатом процесу соціалізації індивіда. Правова соціалізація неповнолітнього передбачає включення в його ціннісно-нормативну систему тих цінностей, що охороняються правом, оволодіння правомірними способами поведінки, формування почуття соціальної відповідальності й солідарності з правом. Отже, правова соціалізація підлітків пов'язана з присвоєнням соціальних цінностей, створенням спеціальної системи правових уявлень і навиків правовиконавчої поведінки, формуванням правосвідомості. Також правова соціалізація нерозривно пов'язана з моральним формуванням особистості. Мораль і право є взаємопов'язаними формами регуляції поведінки людей у суспільстві. Мораль виражає базові потреби соціуму, право для соціальної особистості є моральною цінністю. Моральна поведінка – це вищий критерій людської поведінки й основна передумова правовиконавчої поведінки. Соціальна адаптація неповнолітнього, що не склалася, невідворотно обертається соціальною дезадаптацією – спочатку делінквентністю, а потім і злочинністю [1, с. 56, 57]. Із дітьми, які в силу певних обставин потрапляють у ситуацію конфлікту із законом, ювенальна превенція Національної поліції України разом із працівниками органів виконавчої влади, на які Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» покладені обов'язки щодо соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, відіграє важливу роль, а також у профілактиці правопорушень у дитячому середовищі, виявленні причин та умов, які сприяють учиненню правопорушень дітьми, поверненні дітей-правопорушників у правове поле та їхній подальшій соціалізації. У статті автор наводить статистичні дані підліткової злочинності, розкриває дефініцію поняття «метод», проводить аналіз сучасних наукових досліджень, статей і нормативно-правових актів, які регламентують роботу ювенальної превенції, розкриває методи роботи з дітьми-правопорушниками.

Ключові слова: Національна поліція, ювенальна превенція, методи діяльності, профілактика правопорушень, дитина-правопорушник.

METHODS OF ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE UNITS OF JUVENILE PREVENTION WITH CHILDREN WHO COMMIT CRIME

Duzhenkov Maksym Viktorovych,
Adjunct Professor of the Department
of Administrative Law, Process
and Administrative Activities
(Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine)

Certainly, the basis of the compliance with the law of human in society is the functioning of law. However, the legal consciousness, legal culture doesn't arise by themselves, not given at birth, but are the result of the process of socialization of the individual. Legal socialization of a juvenile provides the inclusion in the value-normative system of those values protected by law, overtaking legitimate ways of behaviour, forming a sense of social responsibility and solidarity with law. Consequently, the legal socialization of juveniles connected with the appropriation of social values, creating special system of legal and skills of law enforcement behaviour, the formation of justice. Legal socialization is also inextricably linked to the moral formation of the individual. Morality and law are interrelated forms of regulation of people's behaviour in society. Morality expresses the basic needs of society, the right for social individual is a moral value. Social adaptation of a juvenile that hasn't happened inevitably turns to social alienation – first by delinquency and then by crime [1, p. 56, 57]. With children, who, due to certain circumstances, fall into the conflict with the law, juvenile prevention of the National Police of Ukraine together with employees of executive bodies, to whom the Law of Ukraine "On Bodies and Services for Children and Special Institutions for Children" imposes obligations on social protection and prevention of offences among persons under the age of eighteen years, plays an important role in the crime prevention in the child environment, identifying the causes and conditions that contribute to the commission of offences by children, the return of offenders children in the legal field and their further socialization. With children who, in certain circumstances, conflict with the law, juvenile prevention of the National Police of Ukraine together with employees of the executive power, to whom the Law of Ukraine "On Bodies and Services for Children and Special Institutions for Children" imposes duties on social protection and crime prevention among persons under the age of eighteen years, plays an important role in the crime prevention in the child environment, identifying the causes and conditions that contribute to the commission of offences children we, the return of offender children to the legal field and their further socialization. In this article, the author refers to statistical data of juvenile crimes, reveals the definition of the concept of method, analyses modern scientific research, articles and normative legal acts that regulate the work of juvenile prevention, reveals methods of work with child offenders.

Key words: National police, juvenile prevention, methods of activity, socialization, crime prevention, child offender.

Відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України, у 2017 році 4510 осіб учинили кримінальні правопорушення, з них до 14 років – 212 осіб, 14–15 років – 1337 осіб, 16–17 років – 2961, раніше вчиняли злочини – 630 осіб;

у 2018 році 3980 осіб учинили кримінальні правопорушення, з них до 14 років – 176 осіб, 14–15 років – 1240 осіб, 16–17 років – 2564, раніше вчиняли злочини – 593 особи;

у 2019 році 3111 осіб учинили кримінальні правопорушення, з них до 14 років – 156 осіб, 14–15 років – 995 осіб, 16–17 років – 1960 осіб, раніше вчиняли злочини – 498 осіб

[2]. Методи, що застосовують інспектори ювенальної превенції в роботі з дітьми, які вчинили правопорушення, відіграють важливу роль у профілактичній діяльності, спрямованій на запобігання вчиненню дітьми кримінальних та адміністративних правопорушень, повернення дітей-правопорушників у правове поле та їхню подальшу соціалізацію. Стаття має практичне й теоретичне значення для наукових і практичних працівників.

Метою статті є дослідження та розкриття методів діяльності, які застосовує ювенальна превенція в роботі з дітьми-правопорушниками, для подальшого застосування їх у повсякденній практиці та їх удосконалення.

Окреслену проблему розглядали вітчизняні й зарубіжні вчені: В. Авер'янов, Н. Ортинська, М. Рубіншейн, А. Макаренко, Н. Крестовська та інші. Окремі аспекти вказаної проблематики вже досліджувалися на науковому рівні, але це ніяк не зменшує актуальності розгляду вказаної проблеми й удосконалення методів діяльності ювенальної превенції з дітьми-правопорушниками, а, навпаки, дає змогу розкрити її більш ґрунтовно та всебічно.

Профілактика злочинів, учинених неповнолітніми, у всі часи залишається гострою проблемою для правового суспільства. Злочини, що вчиняються неповнолітніми, характеризуються, як правило, загальнокримінальною спрямованістю й поєднуються з особливою зухвалістю, демонстрацією неповаги до моральних засад і звичаїв суспільства. В окремих випадках злочини вчиняються у вигляді пустощів, що має наслідком високу латентність таких правопорушень. Отже, реальні масштаби дитячої злочинності в неповному обсязі відображаються в статистичних даних і є некараними, через що існує ймовірність рецидиву. Неповнолітні через свої психологічні особливості, зумовлені формуванням особистості у віці 14–16 років, вважаються найбільш уразливими, тому на них можна чинити як негативний, так і позитивний вплив. Отже, вікові особливості зумовлюють ефективне застосування до них засобів профілактики та запобігання вчиненню правопорушень [3, с. 69]. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», саме поліція здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень [4]. У системі Національної поліції спеціальним уповноваженим підрозділом, який здійснює роботу з дітьми, є ювенальна превенція. Згідно із Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [5] і Наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19.12.2017 № 1044, основними завданнями ювенальної превенції є профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних та адміністративних правопорушень, виявлення причин та умов, які цьому сприяють, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень, і проведення з ними заходів індивідуальної профілактики; участь у встановленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отримання даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; ужиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, учиненому дітьми і стосовно них, а також жорсткому поводженню з дітьми; ужиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти [6].

З метою досягнення позитивних результатів своєї діяльності з дітьми-правопорушниками працівники ювенальної превенції використовують різні методи. В енциклопедичній літературі метод (від грец. *methodos* – шлях дослідження) – сукупність

прийомів (операцій) практичного й теоретичного сприйняття й пізнання (засвоєння) явищ природи та суспільного життя, що застосовується в будь-якій галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [7, с. 386]. Метод (від грец. *methodos* – шлях дослідження, теорія, учення) – спосіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання; сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного освоєння (пізнання) дійсності. У філософії метод – спосіб побудови й обґрунтування системи філософського знання [8, с. 797].

Метод (від грец. *methodos* – букв. шлях до чого-небудь) – це спосіб досягнення мети, цілі, програми, плану завдяки впорядкованій певним чином діяльності; спосіб пізнання дійсності й відтворення її в мисленні. Отже, метод – це спосіб отримання результату, обраний дослідником шлях пізнання, конкретні прийоми операції дії та впливу. Метод дає змогу дізнатися одну зі сторін явища, що вивчається. Натомість методологія дає можливість пізнати сутність цього явища. При цьому методологія – це не інструмент, а матриця, що формує пошук необхідного набору інструментів, дає змогу відобразити специфічну сутність конкретного соціально-правового явища. Інакше кажучи, методологія – це система координат (своєрідна дослідницька орієнтація, установка, диспозиція суб'єкта пізнавальної діяльності), а метод – вектор пошуку й дії [9, с. 9].

Виходячи із цих понять, можна визначити основні методи роботи, що застосовують у діяльності працівники ювенальної превенції з дітьми, які вчинили правопорушення, а саме: бесіду, опитування, спостереження, анкетування, лекції, інформаційно-просвітницьку роботу, переконання, наочний приклад, залучення дітей до корисної діяльності. Для досягнення позитивних результатів своєї діяльності до співпраці залучаються вчителі, психологи, духовенство, працівники служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, громадські організації та засоби масової інформації.

Зокрема, С. Якимова до специфічних методів вивчення неповнолітніх правопорушників зараховує метод спостереження, метод вивчення, метод бесіди, біографічний метод, метод експерименту, метод експертних оцінок. За результатами вивчення особистості неповнолітнього зараховує такі спеціальні методи індивідуальної профілактики, як метод формування суспільної свідомості, метод прикладу, метод формування навичок соціально корисної поведінки, метод передачі інформації, метод переконання [10, с. 539, 540].

Під час загальнопрофілактичних заходів у дитячих колективах, які зазвичай проводяться у формі лекції, бесіди, пояснення й навіть диспуту, інспектор ювенальної превенції може виступати в ролі впливового вихователя, авторитетна думка якого з великою ймовірністю буде взята до уваги вихованцями різного віку. Отже, виховна роль поліцейського у формуванні законослухняного молодого покоління є беззаперечною. Однак для ефективного проведення заходів загальної профілактики з дітьми, окрім досвіду і знань у сфері правоохоронної діяльності, ювенальному поліцейському необхідні теоретичні та практичні знання з педагогічних дисциплін [11, с. 80]. Підтримуючи думку Г. Карпеченкова, ми вважаємо, що інспектори ювенальної превенції повинні буди всебічно обізнані, окрім юридичних знань, мають володіти знаннями в галузі психології та педагогіки й використовувати здобуті навички в роботі.

У діяльності інспектори ювенальної превенції застосовують такий метод адміністративного впливу, як притягнення до адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб, які вчинили адміністративне або кримінальне правопорушення, а також батьків чи осіб, які їх замінюють, якщо вони не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання

неповнолітніх дітей, відповідно до статті 184 «Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей» Кодексу України про адміністративні правопорушення [12]. Однак у Національній стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року пропонується скасувати адміністративну відповідальність батьків за вчинення неповнолітніми віком від 14 до 16 років адміністративних правопорушень і діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність [13]. Ми вважаємо, що притягнення батьків або осіб, що їх замінюють, до адміністративної відповідальності необхідно залишити: таке застосування чинного законодавства справляє непрямої виховний вплив на неповнолітніх і вказує батькам на прогалину у вихованні, завдяки чому здійснюється профілактика вчинення дітьми правопорушень, у тому числі повторних.

Для підлітків вагомим є наочний приклад, тому негайне реагування на порушення чинного законодавства з боку державних органів і суспільства призводить до розуміння молодію особою цінності права та невідворотності покарання за його недотримання [14, с. 520].

Отже, будь-який вид профілактичної роботи буде ефективним у разі дотримання низки умов: урахування вікових та індивідуальних особливостей; комплексного застосування методів соціально-педагогічного впливу; використання різних діагностичних методик і соціально-культурних технологій реабілітації; інтеграції зусиль сім'ї, школи, установ культури й дозвілля, центрів позашкільної роботи, громадських організацій, адміністративних і правоохоронних органів [15, с. 48].

Працівникам ювенальної превенції для досягнення позитивних результатів діяльності до співпраці необхідно залучати вчителів, психологів, духовенство, працівників служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, громадські організації та засоби масової інформації.

Під час підбору кадрів необхідно звертати увагу на працівників, які, окрім знань у юриспруденції, мають знання з психології та педагогіки; проводити семінари і тренінги з працівниками ювенальної превенції. А також для роботи з дітьми-правопорушниками використовувати в діяльності таку методику, як «Зелена кімната», яка, на нашу думку, застосовується неповною мірою.

Список використаних джерел:

1. Проблеми правової соціалізації молоді в сучасних умовах розвитку українського суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (14–15 липня 2006 року) / за заг. ред. докт. пед. наук Г.Х. Яворської, канд. юрид. наук М.М. Цимбалюк. Одеса : ГУ МВС України в Одеській області, 2006. 320 с.
2. Генеральна прокуратура України. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
3. Сучасна європейська поліцейська та можливості її використання в діяльності Національної поліції України : збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2019. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1974>.
4. Про Національну поліцію : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
5. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр>.
6. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ від 19.12.2017 № 1044. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.

7. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
8. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров ; редкол. : А.А. Гусев и др. 4-е изд. Москва: Сов. энциклопедия, 1987. 1600 с., ил.
9. Бандурка І.О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади : монографія / за наук. ред. докт. юрид. наук, професора О.М. Литвинова ; Кримінологічна асоціація України. Харків : Золота миля, 2017. 432 с.
10. Якимова С. Окремі аспекти методики індивідуальної профілактики з неповнолітніми правопорушниками. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 855.
11. Карпеченкова Г.В. Особливості діяльності поліції ювенальної превенції / ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій». *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 10. Т. 2. С. 190.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/80731-10>.
13. Про схвалення Національної стратегії реформування юстиції щодо дітей на період до 2023 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-p?lang=en>.
14. Ортинська Н.В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2016. 691 с.
15. Денисенко А.А. Отклонения в поведении несовершеннолетних: профилактика и диагностика : учебное пособие. Одесса : Феникс, 2011. 304 с.